

Archeologische Werkgroep Leidschendam-Voorburg

Jaarverslag 2007

Programma van activiteiten 2008 en 2009

Het bestuur van de vereniging AWLV is sinds de algemene ledenvergadering van 21 maart 2007 als volgt samengesteld:

dhr. C.A. van der Brugge	voorzitter
dhr. mr R.L. Hirschel	secretaris
mevr. drs J. Hees	penningmeester
	veldwerkleider
mevr. drs A.E. Oostdijk	coördinator public relations
mevr. ir T. Kiers	algemeen

I. ALGEMEEN

Het jaar 2007 is een relatief rustig jaar voor de vereniging geweest.

Wat het veldwerk betreft, er zijn enkele kleinschalige onderzoekjes geweest op terreinen die door het bevoegde gezag waren vrijgegeven. Het verwachte onderzoek aan de Frekeweg in Leidschendam-Noord is uitgesteld tot 2008, omdat de aannemer pas veel later in het jaar is begonnen met het bouwrijp maken van het terrein dan aanvankelijk gedacht. Helaas was het niet mogelijk om in november en december met enkele leden mee te werken aan de opgraving op Forum Hadriani van het AAC Projectenbureau (Universiteit van Amsterdam). Men had daarvoor voldoende studenten beschikbaar. Wel was het mogelijk om “ongeschoold” werk te doen, zoals vondsten wassen, een optie die door het bestuur met een negatief advies aan de leden is voorgelegd.

Op de werkavonden is voor een belangrijk deel gewerkt aan het nummeren en beschrijven van de vondsten die het archeologisch onderzoek bij een boerderij aan de Noortheylaan 1 in Leidschendam in 2000 hebben opgeleverd. De bedoeling is dat dit uiteindelijk leidt tot enige vorm van een publicatie. Probleem daarbij is echter dat de vondstadministratie voor een deel ontbreekt.

Op verzoek van de beheerder van het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten is begonnen om onze vondsten gereed te maken voor opname in dat depot. Dat betekent het in- en overpakken van vondsten in goede opgravingsdozen en het bijeenzoeken en completeren van de vondstadministratie. Voorts moeten er de nodige rapporten worden geproduceerd.

Dankzij goede contacten met de gemeente beschikken wij over actuele rapporten over plaatsen in de gemeente waar met het oog op bouwactiviteiten door archeologische bureaus onderzoek is gedaan.

Het ledenaantal is ongeveer gelijk gebleven. Aan het eind van 2007 had de vereniging 73 leden en donateurs.

Het bestuur is vijfmaal in vergadering bijeengekomen.

Wat de huisvesting betreft, met name de buurt waarin de werkruimte is gelegen, baart ons steeds meer zorgen. Opnieuw werden wij dit jaar geconfronteerd met grof vandalisme waarbij niet alleen ruiten werden ingegooid, doch waarbij ook nog een poging tot brandstichting plaatsvond. De lekkage waarvan in het vorige jaarverslag ook al sprake was, is er nog steeds. Wel is inmiddels een oorzaak gevonden en zijn onderhandelingen met de bovenbuurman gestart in wiens woning die oorzaak is te zoeken. Ook dit jaar zijn er door de regionale afdeling Den Haag en omstreken van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland weer verschillende lezingen in de werkruimte georganiseerd. In het kader van de totstandbrenging van een archeologische verwachtingskaart heeft de gemeente in onze werkruimte een bijeenkomst gehouden met ambtenaren en collega's van andere werkgroepen uit de omgeving.

II. DE ARCHEOLOGISCHE KERNACTIVITEITEN

1. Onderzoek en begeleiding in het veld

Algemeen

Zoals reeds hierboven gezegd, is 2007 wat het veldwerk betreft een rustig jaar geweest. Zoals bekend, wordt veel archeologisch (voor)onderzoek tegenwoordig uitbesteed aan archeologische bedrijven, waardoor er voor de AWLV steeds minder mogelijkheden zijn om zelfstandig onderzoek te doen. Waar er wel mogelijkheden zijn, omdat het betrokken terrein door de bevoegde autoriteiten zogenaamd is vrijgegeven, zijn wij sterk afhankelijk van de werkzaamheden van de toekomstige aannemers, zoals het uitvoeren van saneringen, het afbreken van opstallen en het bouwrijp maken van de grond. Die werkzaamheden verlopen niet altijd volgens de eerder aangegeven planning, zoals in het geval van de Frekeweg. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een waarneming, het op een locatie graven van enkele proefsleuven en een vlak en een klein onderzoek.

Helaas was het niet mogelijk om mee te werken aan de opgraving op Forum Hadriani die eind oktober is gestart. Wel hebben enkele leden de mogelijkheid gekregen om de stadarcheoloog van Rijswijk te helpen bij een archeologisch onderzoek aan de Klaroenstraat aldaar.

	Locatie	Aanleiding	Zelfstandige AWLV-actie
1.	Leidsekade 39 te Leidschendam	Sanering en woningbouw	Waarneming
2.	Veurselaantje te Voorburg	Woningbouw	Proefsleuf en opgraving
3.	Sluisplein 6 te Leidschendam	Uitbreiding bestaand pand	Onderzoek uitgegraven grond

1. Leidsekade 39 te Leidschendam (voormalige jachtwerf)

In verband met de voorgenomen bouw van 5 drive-under woningen en een paviljoen op het terrein van de Jachtwerf “De Watersport” tussen Leidsekade 38 en de Starrevaart is in opdracht van de Jachtwerf “De Watersport” in juli 2007 door RAAP een inventariserend bodemonderzoek uitgevoerd.

Uit dit bodemonderzoek is het volgende gebleken:

- Er zijn 5 grondboringen uitgevoerd.
- In alle boringen zijn archeologische indicatoren aangetroffen, onder andere fragmenten aardewerk en puin. Deze indicatoren zijn aangetroffen in de opgebrachte grond alsmede in de verstoorde top van het Hollandveen. Plaatselijk is in de toplaag ondoordringbaar puin aangetroffen. Mogelijk betreft het puin van een voormalig pand gelegen langs de Leidsekade.
- Mogelijk heeft er geen vervening ter plaatse van het onderzoeksgebied plaatsgevonden.
- Ter plaatse van het voormalige pand langs de Leidsekade wordt bij nieuwbouwwerkzaamheden archeologische begeleiding aanbevolen.

De gemeente had voor het achterliggende terreindeel reeds een bouwvergunning verleend, maar voor het voorste terreindeel (nieuwbouwwoningen langs de weg) nog niet. Alvorens er kon worden gebouwd, zou tevens de bodem worden gesaneerd. Uit een bodemonderzoek was namelijk gebleken dat de bovenste meter over nagenoeg het gehele terrein sterk verontreinigd was met zware metalen en PAK (ophooglaag met sintels, koolas en puin). De provincie Zuid-Holland had via een beschikking ingestemd met de uit te voeren bodemsanering. In deze beschikking was helaas geen rekening gehouden met het archeologisch onderzoek.

Op 11 september merkte de gemeente dat men aan de Leidsekade 39 bezig was met het bouwrijp maken van het terrein en het verwijderen van de bodemverontreiniging. De bouwvergunning voor de woningen langs de weg was door de gemeente nog niet verleend en derhalve waren er ook geen voorwaarden inzake de archeologie van kracht. De gemeente heeft vervolgens de AWLV ingeschakeld om de verdere graafwerkzaamheden te begeleiden.

Aan de voorkant was men bezig om de bovenste 0,5 m te verwijderen en waren dwars over het terrein sleuven getrokken voor de riolering en het kabeltracé. In overleg met de bouwer heeft de AWLV een

waarneming gedaan. Op een diepte van ca. 0,5 tot 0,7 m – m.v. kwamen funderingen tevoorschijn. Het betreft waarschijnlijk de fundering van het huis dat tussen 1924 en 1951 is gesloopt. Er zijn geen afvalputten waargenomen. Er zijn diverse scherven (17e tot 20^e eeuw) geborgen. De funderingsresten zijn door het aannemingsbedrijf niet verwijderd. De ontgravingput is enkele dagen later aangevuld met schoon zand.

Tijdens een controle van de gemeente enkele dagen later, op 14 september, bleek dat er enkele waterputten bloot waren gelegd. Het betrof redelijk recente waterputten uit de 19^e of 20^e eeuw, gelegen achter de voormalige panden. Deze waren gedeeltelijk gevuld met recent (bouw)puin en enkele niet te dateren aardewerkscherven. De waterputten zijn intact gebleven en bevinden zich onder een schone laag zand.

2. Veurselaantje te Voorburg (Scouting Orion)

Als een van de laatste onderdelen van het project Sijtwende is eind 2007 de bouw gestart van een aantal woningen op het terrein waar voorheen Scouting Orion was gevestigd. Nadat de gebouwen van de scouting waren verwijderd, heeft de AWLV enkele proefsleuven op het terrein gegraven in de hoop mogelijke resten van een boerderij aan te treffen die in de zestiger jaren van de vorige eeuw was afgebroken. Op 2 zaterdagdagen zijn de fundamente van wat later de schuur zou blijken, blootgelegd. Ook is een grote inpandige waterput aangetroffen. De weinige vondsten die zijn gedaan, dateerden voornamelijk uit de 19^e eeuw en het begin van de vorige eeuw. Vanwege afspraken met de aannemer en wettelijke beperkingen was het niet mogelijk om het terrein tot grotere diepte te onderzoeken of nog elders op het terrein een proefsleuf te trekken.

3. Sluisplein 6 te Leidschendam

In verband met de voorgenomen uitbreiding achter het pand Sluis Kant 6 (ijssalon Fanielje) is door de firma Becker & Van de Graaf een inventariserend archeologisch veldonderzoek uitgevoerd, gelijktijdig met het milieukundig bodemonderzoek. Uit het onderzoek is het volgende gebleken:

- Er zijn in totaal drie grondboringen uitgevoerd tot maximaal 3,5 m onder maaiveld (- m.v.).
- De eerste 0,5 m was zeer puinhoudend en bevatte onder andere recent bouw materiaal.
- In alle grondboringen zijn tot ca. 2,6 m – m.v. archeologische indicatoren aangetroffen. De determineerbare vondsten betroffen diverse aardewerkfragmenten uit de 17^e-18^e eeuw, 1 fragment uit de 15^e-16^e eeuw en een koperen penning uit het jaar 1612. De penning is gevonden in boring 1 op een diepte van ca. 1,6 m – m.v.

Door het adviesbureau is geadviseerd om alle graafwerkzaamheden archeologisch te begeleiden.

De gemeente heeft in de bouwvergunning als voorwaarde opgenomen dat er geen vervolgonderzoek noodzakelijk is wegens de geringe graafdiepte, maar dat de AWLV wel de gelegenheid moet krijgen om de uitkomende grond te onderzoeken.

Op 28 december 2007 is in aanwezigheid van de AWLV ter plaatse van de achtertuin de toplaag van ca. 30 cm verwijderd. De nieuwe vloerhoogte is gelijk aan de vloer van de nog aanwezige betonplaat van de reeds gesloopte schuur. Op het achterterrein, achter de schuur, was van 0,1 tot 0,3 m – m.v. een koolas-/sintellaag aanwezig die is verwijderd. De uitkomende grond bevatte ca. 30% recent puin (fragmenten baksteen, stukken beton, stukken gresbuizen en betontegels, etc.). Er werden nagenoeg geen dateerbare archeologische vondsten gedaan. De vondsten waren onder andere enkele stukjes bot, 2 aardewerkfragmenten met loodglazuur en een schoteltje van een poppenservies. Er zijn geen metaalvondsten gedaan.

2. Vondstverwerking

Het eerste kwartaal van het jaar is het sorteren en tellen van de laatste vondsten afgerond die zich nog in onze werkruimte bevonden en die waren gedaan tijdens de opgraving van BAAC BV in 2005 op Forum Hadriani. Hierna zijn de vondsten aan BAAC BV overgedragen.

De overige drie kwartalen is er voornamelijk gewerkt aan het nummeren en beschrijven van de vondsten die het archeologisch onderzoek bij een boerderij aan de Noortheylaan 1 in Leidschendam in

2000 hebben opgeleverd. Veel vondstnummers zijn inmiddels in de computer ingevoerd. Een handicap vormt het niet in de werkruimte aanwezig zijn van een groot deel van de vondstadministratie. Het bestuur heeft goede hoop dat die op tijd terugkeert om dit project met een publicatie te kunnen afronden. Al enige tijd probeert de beheerder van het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten in het bezit te komen van de vondsten van de diverse archeologische verenigingen in Zuid-Holland. In dat verband heeft hij ook aan onze werkgroep een bezoek gebracht en zijn afspraken gemaakt voor de toekomstige overdracht van de vondsten en de bijbehorende documentatie. Het tweede halfjaar is een voorzichtig begin gemaakt met het ordenen en ompakken van de verschillende vondsten. Doordat de vondsten van een en de zelfde opgraving her en der in de werkruimte verspreid liggen en vondstnummers niet altijd meer goed leesbaar zijn of zelfs blijken te ontbreken, heeft dit project enige vertraging opgelopen. Voorzichtig is ook begonnen met het completeren van de vondstadministratie waar helaas nog de nodige lacunes in blijken te zitten. Het scannen van opgravingsfoto's wordt doorgeschoven naar het volgende verslagjaar. Dat geldt eveneens voor het schrijven van de nodige rapporten. Op de werkavonden zijn zo'n 8-10 leden aanwezig.

3. Overige activiteiten

Met het oog op de totstandbrenging van een cultuurhistorische kaart voor de gemeente Leidschendam-Voorburg heeft de AWLV de gegevens over archeologische vindplaatsen die het bureau Bilan had gebruikt gecontroleerd op juistheid en volledigheid.

III. VOORLICHTING EN EDUCATIE

1. Gegeven lezingen

Dit verslagjaar zijn er door ons bestuurslid Joanneke Hees en onze voormalige veldwerkleider Wilco de Jonge 2 lezingen gegeven tijdens de jaarlijkse Archeologische dag van de afdeling Den Haag en omstreken van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland.

27 januari "De Gracht van Corbulo" door Wilco de Jonge (samen met Jan-Willem de Kort)
27 januari "Een Romeins parfumsflesje uit Forum Hadriani" door Joanneke Hees.

2. Bijdragen aan tentoonstellingen

Dit jaar is er twee keer een aantal vondsten tijdelijk uitgeleend voor een expositie. Het betreft de tentoonstelling "Archeologie in de Punt" in het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 4 juni tot en met 30 september en de tentoonstelling "Mijlpaal gevonden! Achtergronden van een Romeinse mijlpaal in Rijswijk" in Museum Rijswijk van 26 oktober tot met 25 november.

3. Publicaties

Publicaties van de AWLV zelf

De Nieuwsbrief van de AWLV werd dit jaar helaas slechts 1 keer verspreid. Mede dankzij verspreiding per e-mail wordt een doelgroep bereikt die aanzienlijk ruimer is dan alleen de leden van de AWLV. Het aantal elektronisch verzonden exemplaren bedraagt 140.

Publicaties over archeologie en archeologisch onderzoek met een relatie tot het werkterrein van de AWLV

De publicaties in de pers hadden dit jaar onder meer betrekking op Forum Hadriani en het onderzoek op en rond het Damplein in Leidschendam. Het ging hierbij in alle gevallen om archeologisch onderzoek dat door derden is uitgevoerd.

a. Krantenartikelen

<i>Datum</i>	<i>Krant en titel</i>
1 februari	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>Tunnel door Forum Hadriani.</i>
15 februari	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>Trekvljettracé: tunnel onder de Vliet of Romeinse stad.</i>
15 februari	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>Forum Hadriani slechte 'Idols'-kandidaat.</i>
15 februari	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>Niet via Forum Hadriani.</i>
15 maart	Het Krantje: <i>Informatiemarkt Trekvljettracé druk bezocht. Negen alternatieven gepresenteerd.</i>
24 mei	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>Onder Forum. Trekvljettracé via cultureel erfgoed.</i>
5 juli	Het Krantje: <i>Romeinse wagenwielen in Museum Swaensteyn. Eindelijk te bezichtigen.</i>
5 juli	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>Unieke wagenwielen.</i>
5 juli	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>Romeinse wagenwielen in Museum Swaensteyn.</i>
22 november	Het Krantje: <i>Archeologisch onderzoek op Damplein.</i>
22 november	Het Krantje: <i>Landgoederenzone beschermd dorpsgezicht.</i>
7 december	De Kleine Posthoorn: <i>Kijken bij Romeinse opgraving.</i>
13 december	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>Rondje Hadriani. Rondleidingen op Nieuw Hadriani.</i>
13 december	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>'Het is zeker geen Pompeii'.</i>
13 december	Het Krantje: <i>Wederom archeologische opgravingen Forum Hadriani. Rondleidingen op terrein van start.</i>
13 december	De Telegraaf: <i>Unieke ontdekking bij Forum Hadriani. Prehistorische vondst onder Romeinse stad.</i>
Diverse data	Voorburgse Courant/Leidschendammer: <i>Leven rond de sluis! Diverse vermeldingen van archeologisch onderzoek op en rond het Damplein in de gemeenterubriek.</i>

b. Overige publicaties

- Hees, Joanneke, 'Romeins parfumflesje uit Forum Hadriani', *Kwadrant* 25, nr. 1, 2007, 8-14.
- Hees, Joanneke, 'Symposium Forum Hadriani: Romeinse stad achter de limes', *Kwadrant* 25, nr. 2, 2007, 11.
- Hees, Joanneke, 'Pact van Duivenvoorde', *Kwadrant* 25, nr. 2, 2007, 14-15.
- Jonge, Wilco de, en Jos Bazelmans, 'Een nieuwe datering van de aanleg van het kanaal van Corbulo', *Kwadrant* 25, nr. 1, 2007, 4-6.
- Toebosch, Theo, 'Problematisch erfgoed', *Elsevier* 63, nr. 41, 13 oktober 2007.

c. Recensies boek Forum Hadriani

- Halbertsma, Ruurd, 'W. de Jonge, J. Bazelmans en D. de Jager (red.), Forum Hadriani. Van Romeinse stad tot monument (Utrecht 2006). Uitgeverij Matrijs, 504 blz., geïll., € 39,95', *Geschiedenis Magazine* 5, juli/augustus 2007, 58-59.
- Heijden, Paul van der, 'Wilco de Jonge, Jos Bazelmans en Dick de Jager (red.), Forum Hadriani. Van Romeinse stad tot monument. Stichting Matrijs Utrecht 2006. ISBN-13 978-90 5345 291 5. Geïll., 504 pag., kaartbijlage, € 49,95', *Westerheem* 56, nr. 2, april 2007, 93-94.
- Heres, Thea L., 'W. de Jonge, J.G.A. Bazelmans, D.H. de Jager (red.), 'Forum Hadriani. Van Romeinse stad tot monument. Uitg. Matrijs, Utrecht 2006. Geb. 480 pp. ISBN 90 5345 291 5 € 49,95', *Hermeneus* 79, nr. 5, november/december 2007, 256-257.
- Kloosterman, René, 'Forum Hadriani van Romeinse stad tot monument', *Archeobrief* 11, nr. 3, september 2007, 45.

IV. PROGRAMMA VAN ACTIVITEITEN IN 2008 - 2009

Voor de periode 2008 – 2009 zal het accent liggen op de volgende activiteiten.

- a. Het doen van waarnemingen en het uitvoeren van kleinschalige archeologische onderzoeken op terreinen die door het bevoegde gezag zijn vrijgegeven. Dankzij in het verleden opgebouwde contacten zal en kan waar nodig worden samengewerkt met beroepsmatig werkzame archeologen zowel bij eigen projecten als bij projecten van derden.
- b. Er wordt een bijdrage geleverd aan het tot stand brengen van de tentoonstelling Pact van Duivenvoorde die naar het zich thans laat aanzien begin 2009 zal worden geopend.
- c. De ontwikkeling van het gemeentelijk monumentenbeleid zal waar nodig worden ondersteund, door het verlenen van hand- en spandiensten aan het College van BenW en het gemeentelijk apparaat.
- d. Door de Historische Vereniging Voorburg is het idee geopperd om te komen tot een Canon van Voorburg. Waar nodig zal daaraan een bijdrage worden geleverd.
- e. Op zaterdag 19 april 2008 wordt er door de Stichting Monument M.A.C./Forum Hadriani – Voorburg een symposium georganiseerd over Forum Hadriani. Dit geschiedt in nauwe samenwerking met de AWLV.
- f. Een onderzoek naar resten van de Vlaardingencultuur op een door het bevoegd gezag vrijgegeven terrein in Leidschendam-Noord. Het onderzoek zal worden uitgevoerd met toestemming van WoonInvest.